

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՀԱՄԱՌՈՏ ԱԿՆԱՐԿ Ս. ՀՈՒՓՍԻՄԵՒ, Ս. ԳԱՅԱՆԵՒ ԵՎ Ս. ՇՈՂԱԿԱԹԻ
ՎԱՆՔԵՐԻ ԵՎ ԱՅԴ ՎԱՆՔԵՐՈՒՄ ԳՏՆՎՈՂ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱԿԱՆ
ՏԱՊԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ*

Գ. Ս. ՇՈՂԱԿԱԹԻ ՎԱՆՔ

Ս. Շողակաթի վանքը գտնվում է Վաղարշապատի հյուսիս-արևելյան կողմում: Այս վանքի նախնական վկայարանը, ըստ Ագաթանգեղոսի, կառուցվել է Ս. Մարիաննե կույսի նահատակության վայրում, Վաղարշապատի արքունական հնձանում. «Ի հնձանն է մէջ այգւոյն, ուր էին նոցա վանքն»⁸⁰:

Շողակաթի վանքի այժմյան վկայարանը այս շինվում է Ս. Գրիգոր Լուսավորչի տեսիլքի համաձայն, Հռիփսիմյանց և Գայանյանց յույսերի վկայարանների հետ. «Եւ արդ, Եկայք շինեսցուք զվկայարանս, փոխել լկոյսն ի հանգիստ... Եւ կանգնեալ երիս վկայարանս, մին ի հիւսիսոյ յարևելից կողմանէ քաղաքին, ուր վկայեաց սանա-րանն Հռիփսիմէ երեսուն և երեք ընկերօք: Եւ զմիւսն շինեցին ի հարաւակողմ կուսէ անտի, ուր վկայեաց Գայանէ նորուն սնու-իշն երկու ընկերօքն: Եւ զմիւսն ևս մօտ ի հնձանն ի մէջ այգւոյն, ուր էին նոցա վանքն: Ի շինեցին կազմեցին զտեղիսն, և զարարեցին ոսկի և արծաթի կանթեղամբք ուցելովք, և լապտերօք վառելովք և աշտա-ակօք բորբոքելովք»⁸¹:

«Ավելի ուշ, աղոթքի այս տունը կոչվում նաև Շողակաթ. «Քանզի ի նմա շող աս-տածեղէն ի շօրէ լուսոյ ծագեաց»⁸²:

* Շարունակված «Եւմիաթին» ամսագրի 1961 թվա-
նի № 8-ից և 9-ից:

⁸⁰ Ագաթանգեղոս, էջ 441:

⁸¹ Նույն տեղում:

⁸² «Եւմիաթին», 1961 թ. հունվար, էջ 3, Վեհափառ
պրնապետի կոնդակից:

Ս. Շողակաթի վանքը կոչվել է նաև Մա-
րիաննե կույսի վանք: Ծահաթունյանցը այդ
մասին գրում է. «Մարիաննէ անուն լինել սըր-
բոյ կուսին թէպէտ շունիմք տեղեկութիւն ինչ
ի գրոց, զի տկար՝ այն է հիւանդ և եթ գրեն
հեղինակք պատմութեանց, այլ աւանդութիւն
բնակչաց կողմանցս հասեալ առ մեզ՝ ստու-
գէ լինել նոյն, որպէս և անուն միոյն ի սըր-
բուհեացն՝ որ ի մէջ վերի այգի կոչեցելոյն
նահատակեալ կոչի (Թումիան) և այժմ»⁸³:

Այսօր էլ Ս. Շողակաթի եկեղեցու հարա-
վային կողմում գտնվում է նահատակ կույսի
վեմ-տապանը:

Մեր մատենագրության մեջ մինչև ժէ դար
չունենք առ այժմ որևէ հիշատակություն այս
վանքի մասին:

Բնական է, որ Ս. Շողակաթի վանքն էլ
դարերի ընթացքում ենթարկվել է մի շարք
ավերածությունների: 1694 թվականին է, որ
Նահապետ Ուռհայեցի կաթողիկոսը, քանդե-
լով հին վկայարանը, շինում է եկեղեցին:

Հովհաննես եպիսկոպոս Ծահաթունյան-
ցը և Հ. Ղ. Ալիշանը վկայում են. «Յայս տե-
ղի նահատակութեան սրբոյ կուսին (Մարիա-
նեի—Վ. Վ. Տ.) ի սկզբան անդ ընդ երկուց
եկեղեցեացն Հռիփսիմեալ և Գայանեայ ետ
կառուցանել Սուրբն Գրիգոր զվկայարան
յանուն նորա՝ յամի 301, որպէս ասացաւ. այլ
զկնի այնր մինչև ցամ Տեառն 1694, թէ ոչ
ոմանք ձեռնարկեալ նորոգեալ իցեն զայս ե-
կեղեցի որպէս զմիւս երկուսն, շունիմք ինչ
ծանոթութիւն. և զի շունի ինչ մնացուած յա-

⁸³ Ծանխարունյանց, Ա, էջ 281:

մոտ կանգնեցվում է նաև մի գեղեցիկ խաչ-
քար, եկեղեցու շինության մասին մի փոքր
արձանագրությամբ: Մինչև Ղուկաս Կարեն-
ցի կաթողիկոսի օրերը (1780—1799) այդ
խաչքարի առաջ դնում էին գրակալ և Ավե-
տարան՝ «յերկրպագութիւն և ի համբու-
րումն»:

Տ. Նահապետ Ա. Եղեսացու (1691—1705
թ. թ.), Տեր Աբրահամ Գ. Կրետացու (1734—
1737 թ. թ.) շիրիմների տեղը Ս. Շողակաթի
վանքում.— Վերջերս Ս. Շողակաթի վանքում
կատարված վերանորոգության ժամանակ,
գավթի հարավային և հյուսիսային կողմե-
րում երևան եկան այլ երկու շիրիմներ, ա-
ռուանց տապանագրությամբ:

Ս. Շողակաթի վանքի գավթում թաղված
են Նահապետ Ա. Եղեսացի և Աբրահամ Գ.
Կրետացի կաթողիկոսները:

Շահխաթունյանցը և Հ. Ղ. Ալիշանը, ինչ-
պահիս նաև Օրմանյանը, սակայն, միաձայն
ընդունում են, որ Ս. Շողակաթ վանքի գավ-
թում եղած երկու գերեզմաններից հյուսիսա-
յինը՝ Նահապետ Ա. կաթողիկոսինն է, իսկ
հարավայինը՝ Աբրահամ Գ. Կրետացունը:

Նահապետ Եղեսացի, ձեռնասուռն աշա-
պերտ՝ Եղիազարտ կաթողիկոսի, ... եկեալ
հաստատեցաւ յԱթոռ Հայրապետութեանն...
և կացեալ ի նմին ընդ ամենայն ամս ԺԳ, և
ամիսս իրր 10, վախճանեցաւ ի 13 լունիսի և
Մաղեցաւ ի գավթի եկեղեցւոյն Շողակաթ
անուանելոյ ի հիւսիսակողման»⁸⁵:

Հ. Ղ. Ալիշանը հաստատում է նույնը⁸⁷:
«Իսկ Օրմանյան սրբազանը գրում է. «Շողա-
կաթ եկեղեցին և վանատունը բոլոր հարա-
կիցներով՝ Աղամալ Շոռթեցի իշխանին
ծախքով շինվեցավ, իսկ մահվան պարագա-
ներն ալ հիշատակված չենք գտներ, միայն
գերեզմանը հայտնի է յուրաշին վանքին,
Շողակաթի բակին մեջ»⁸⁸:

Ս. Շողակաթի վանքի բակում թաղված
Նահապետ կաթողիկոսի շիրիմը ժամանա-
ին ունեցել է հետևյալ տապանագրու-
թյունը.

ԱՅՍ Է ՏԱՊԱՆ ԴԱՄԱՐԱՆՆԻ
ՏԵՍԱՌՆ ՀԱՅՈՑ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ,
ՍԱ ՆԱՀԱՊԵՏ ԱՆՈՒՄԱՐ ԿՈՉԻ,
ՈՐ Է ՏԵՂԵԱՒ ՈՒՐՀԱՅԵՑԻ.
Ի ԹՈՒՒՆ ՌՃԴ» (յամի 1705)⁸⁹:

Ս. Շողակաթի վանքի գավթում թաղված
նաև Աբրահամ Գ. Կրետացին:

Մեր մատենագրության մեջ հայտնի է Կրե-
տացու «Պատմութիւն անցիցն իւրոց և Նա-
տիր շահին պարսից» (Վաղարշապատ,
1870 թ.) աշխատությունը, որը արևելագետ-
ների կողմից համարվում է կարևոր աղբյուր
կովկասագիտության և մասնավորապես
Նադիր շահի գործունեության վերաբերյալ:
Այս հանգամանքը ընդունում են սովետա-
կան արևելագետները⁹⁰:

Աբրահամ կաթողիկոսը վախճանվում է
1737 թվականի ապրիլի 18-ին և թաղվում
«ի գավթի տաճարին Շողակաթ անուանելոյ ի
ձախակողման նորա»⁹¹:

Մեզ չհաջողվեց գտնել Աբրահամ Կրետա-
ցու տապանագրությունը: Շահխաթունյանցը,
որը 1840-ական թվականներին հավաքել և
գրի է առել Ս. Հոսիսիմեհի, Ս. Գյալանեհի և
Ս. Շողակաթի վանքերում թաղված շատ կա-
թողիկոսների տապանագրություններ, վկա-
յում է, որ «Աստ ամփոփեցաւ և մարմին
Աբրահամ կաթողիկոսի Կրետացւոյ ի հա-
րաւակողման ի թուին Հայոց ՌՃՁԵ. յամի
1736 (երկի վրիպակ է. պետք է լինի 1737—
Վ. Վ. Տ.), այլ մարմարիտեակ վէժ բարձեալ
գոյով անտի, ընդ նմա անհետացեալ է և
մակագրութիւն նորա»⁹²:

Հ. Ղ. Ալիշանը ևս վկայում է նույնը, կրրկ-
նելով Շահխաթունյանցի սխալը. «Անդ թա-
ղեալ և Աբրահամ Գ. յամի 1736. բայց տա-
պանաքարն բարձեալ է»⁹³:

Օրմանյան սրբազանը, որպես Աբրահամ
Կրետացու մահվան թվական, ընդունում է
1737. «Պետք կըլլա ըսել, թե ձեռնալին ու-
ղեորությամբ Թավրիզի դռնալույժը՝ բոլորո-
վին տկարացավ, և խոթագին անցուց ձեռը.
և զարնան բացվելուն, 1737 ապրիլի 18-ին,
նոր կիրակիի երկուշաբթին, վախճանեցավ,
ու թաղվեցավ Ս. Շողակաթի գավթին ձա-
խակողմը»⁹⁴:

Ս. Շողակաթի վանքում կատարված վե-
րանորոգություններ Տ. Տ. Վազգեն Ա. Կա-
թողիկոսի օրով.— 1694 թվականին Ս. Շո-
ղակաթի եկեղեցու շինությունից հետո, ա-
ռաջին անգամն էր, որ Տ. Վազգեն Ա. վեհա-
փառ Կաթողիկոսի օրով վերանորոգվեց Ս.
Շողակաթի վանքը:

1959 թվականին Ս. Շողակաթի վանքում
սկսվեցին շինարարական աշխատանքները,
նվիրատվությամբ հալեպարենակ բարերար
պր. Սուրեն Գալենտերյանի:

90 М. Р. Арунова, К. З. Ашрафян, «Государ-
ство Надир-Шаха Афшара», Москва, 1958 г.,
стр. 21:

91 Շահխաթունյանց, Ա, էջ 227:

92 Նույն տեղում, էջ 285:

93 Հ. Ղ. Ալիշան, «Այրարատ», էջ 236:

94 Օրմանյան, «Ազգապատում», Բ, էջ 2912:

85 Շահխաթունյանց, Ա, էջ 283—284:

86 Նույն տեղում, էջ 223—224:

87 Հ. Ղ. Ալիշան, «Այրարատ», էջ 236:

88 Օրմանյան, «Ազգապատում», Բ, էջ 2663 և 2731:

89 Շահխաթունյանց, Ա, էջ 285:— Հ. Ղ. Ալիշան,
«Այրարատ», էջ 236:

Վեհափառ Հայրապետի գլխավորած Մայր Աթոռի ճարտարապետների հանձնաժողովը ծրագրել էր վանքը վերանարոգել, եկեղեցու Ս. Սեղանը ամբողջությամբ քանդել և հայկական ոճով այն վերակառուցել։ 1959—1960 թվականներին Ս. Շողակաթի վանքում կատարվել են հետևյալ աշխատանքները.

1. Պարսպապատվել է վանքի հողամասը 2,70—3,00 մ. բարձրությամբ և 330 մ. երկարությամբ, որից 120 մետրը փողոցների երկայնքով մետաղյա ճաղերով։ Պարսպապատումը կատարվել է Արթիկ տուֆի վարդագույն սրբատաշ քարերով։

2. Սալահատակվել է Ս. Շողակաթի եկեղեցու շուրջը մոտ 300 քառակուսի մ. տարածությամբ։ Սալահատակումը կատարվել է շափածո տուֆ քարի սալերից։

3. Սալահատակվել է եկեղեցու ներսը 120 քառակուսի մ. տարածությամբ։

4. Հնի փոխարեն կառուցվել է նոր Ս. Սեղանը ֆիլիշտ քարից, ճարտարապետ Արծրունի Գալիկյանի նախագծով։

5. Հիմնական վերանորոգման է ենթարկվել եկեղեցու տանիքը քարե մեծ սալերով։

6. Եկեղեցու ներսի թաղերի ոչ երեսպատված մակերեսները ծեփվել են գունավոր, շրջապատի երեսպատված քարերի նմանությամբ, 95 քառակուսի մետր։

7. Բարեկարգվել և կանաչապատվել է եկեղեցու շրջակայքը։

Վեհափառ Հայրապետը, բարձր գնահատելով Ս. Շողակաթի վանքի բարերար Ս. Գալենտերյանի նվիրատվությունը, 1958 թվականին պարգևատրեց նրան Ս. Գրիգոր Լուսավորչի առաջին կարգի ոսկյա ադամանդակու շքանշանով։

1960 թվականի հոկտեմբերի 15-ին, շաբաթ օր, Վեհափառ Հայրապետը օծեց Ս. Շողակաթի եկեղեցու նորակառույց Ս. Սեղանը։ Այդ սրբազան արարողության ներկա լինելու բախտավորությունն ունեցան Ս. Շողակաթի բարերարներ տեր և տիկին Սուրեն և Շաքե Գալենտերյանները։ Հոկտեմբերի 16-ին, կիրակի, Վեհափառ Հայրապետը, վերանորոգված և վերակառուցված Ս. Շողակաթի վանքի նորօծ Ս. Սեղանի վրա, մատուցեց առաջին սուրբ պատարագը։

Վեհափառ Հայրապետը, 1960 թվականի դեկտեմբերի 1-ին, տալիս է իր սրբատառ կոնդակը տեր և տիկին Սուրեն և Շաքե Գալենտերյանների բարերարությամբ Ս. Շողակաթի եկեղեցու վերանորոգության առթիվ, որտեղ շինարար Հայրապետը շեշտում է. «Թող միշտ կանգուն, շեն ու պայծառ մնան մեր պատմական բոլոր սրբավայրերը, և բոլ առնցքմե միշտ լույս և երկնային շնորհներ տալովին հայոց աշխարհին և մեր հավատավոր ազգի բոլոր զավակներուն վրա։ Ամեն»⁹⁵։

⁹⁵ «Էջմիածին», 1961 թ., հունվար, № 1, էջ 3—4։

ՄԵՐ ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ԿՈԹՈՂՆԵՐԸ

Ս Ո Ւ Ր Ր Հ Ռ Ի Փ Ս Ի Մ Ն Ի Վ Ա Ն Ք Ր
 ԿԱՌՈՒՑՎԱՍ ԿՈՄԻՏԱՍ ԿԱԹՈՂԻ ԿՈՍԻ ԿՈՂՄԻՑ 618 ԹՎԱԿԱՆԻՆ
 Նկարիչ՝ Գրիգոր Ավագյան